

Kell az ötletes civil kezdeményezés

A bécsi Wiesenthal Intézetben jártunk

A Holokauszt Tanulmányok Bécsi Wiesenthal Intézete (VWI) magyar vonatkozású rendezvényekkel emlékezik a deportálások megkezdésének 70. évfordulójára. A 2009-ben alapított intézmény ugyan még ideiglenes székhelyen, a Simon Wiesenthal irodájához közeli ház egyik lakásában működik, de emiatt semmiféle átmeneti állapotot nem érződik a tevékenységében. A magyar származású, bécsi születésű igazgató, **Rásky Béla** büszkesége, hogy a VWI pár év alatt nemzetközi elismertséget szerzett. Neves kutatók fogadják el a meghívásukat, és ismertetik tudományos eredményeiket, amelyek első pillantásra néha meghökkenítő szempontokat követnek, s ettől nagyobb figyelmet keltenek.

A névadó, a 2005-ben elhunyt Simon Wiesenthal élete utolsó éveiben felismerte, hogy célkitűzése, az egykori náci bűnösök kézre kerítése már csak biológiai okokból is időszerűségét veszítette. A jövőt a tudományos kutatásban, a különböző irányzatok, szempontok feltárásában látta, ám az elképzelések végső kimunkálását már nem érte meg. A feladatot több országból felkért történészek vették át. Ők alakították ki a kutatás, az ismeretközvetítés és a dokumentáció három egyenrangú pillérére alapozott koncepciót, és hozták létre az ellenőrzés feladatait is betöltő struktúrát. 2009-ben ezek alapján kérték, és kapták meg az osztrák kormány hozzájárulását az intézet alapításához. A támogatói körbe – a dokumentációs anyagaik és tapasztalataik átadása révén – hat intézmény tartozik: a bécsi és a salzburgi egyetem, a Zsidó Hitközség, a bécsi Zsidó Múzeum, az Osztrák Ellenállás Dokumentációs Központja, valamint a berlini egyetem antiszemizmust kutató fakultása. A költségvetést fele-fele arányban a szövetségi állam és Bécs városa biztosítja. A tudományos felügyeleti szerv egy 12 tagú nemzetközi kuratórium, amely a programról, a témákról és az ösztöndíjasok pályázatainak elbírálásáról dönt.

Amikor dr. Rásky Béla 2010-ben átvette a pályázat útján elnyert igazgatói megbízást, egyetlen munkatárssal igyekezett gondoskodni a tekintélyes anyag elhelyezéséről. Ma már tudományos helyettes és több munkatárs segíti, a hely azonban szűkös. Megoldást a 2015 végére várható költözés jelent. A kijelölt épületben, a közeli Rabensteigben 1400 négyzetméter áll majd rendelkezésre, a felújítás már megkezdődött. A 12 ezer kötetes könyvtárhoz jön még a Zsidó Hitközség levéltári anyaga az 1938-41 közötti deportálásokról és a Wiesenthal-archívum, amelynek nagy része szerencsére a digitalizálásnak köszönhetően már hozzáférhető. Ezek mellett egyre több adomány, hagyaték érkezik magánszemélyektől is.

A 2009-es kormánydöntés után három év állt rendelkezésre az érdemi munka megkezdéséhez, az igazgató úr pedig nem habozott. Azonnal nekikezdett az ismeretterjesztésnek, a szervezésnek és ötletelésnek. A helyhiány hátrányából előnyt kovácsolt:

ma az évi nyolc Wiesenthal Lecture (kutatói előadás) helyszíne a kancellári hivatal tetőterében elhelyezett Levéltár. Ez akár jelképnek is tekinthető – mondja az igazgató, hiszen Wiesenthal, különösen fiatalabb korában, nem volt éppen a kormány kedvence. Nézeteltérése Kreisky kancellárral, politikai kérdésekben kialakított állásfoglalásai miatt, hátráltatta a tevékenységét. Mi sem mutatja jobban a köztudat változását, mint hogy a nevét viselő intézet már a kormány épületében vendégeskedhet.

Persze ennél fontosabbak maguk az előadások. Még a legérdekesebbek felsorolására sincs elég hely, tény azonban, hogy az eltérő témák más-más érdeklődőket vonzanak, s ezt Rásky igen nagy előnynek tekinti. Mint például nemrégiben, amikor egy svájci tudós Thomas Mann műveinek 1945 utáni filmes feldolgozását vizsgálta a zsidó karakterek szempontjából. A téma új közönséget, elsősorban germanistákat csábított a levéltári előadásra. A világhírű szociológus, Jeffrey C. Alexander a népi trauma traumájának feldolgozásáról beszélt, s nemcsak a holokausztéről. De szerepel a témák között egy XVI. századi pogrom történelmi megközelítése is.

Idén negyedik alkalommal rendezik meg az év végi nagy konferenciát. Ezúttal a közszolgálati tévél együtműködve vizsgálják, *hogyan foglalkoztak a holokauszttal a televíziózás kezdeteit jelentő hatvanas években a műsorok. Várnak anyagot a kelet-európai televízióktól is. Az ötlet onnan ered, hogy az idén 35 éve sugározta az ORF azt az amerikai négyrészes filmet, amely egy család sorsán keresztül dolgozta fel a zsidóüldözés témáját. A film keserű szappanopera volt ugyan, de Ausztriában a holokauszt kifejezés elterjedését, és a történetek első szélésebb körű végiggondolását indította el.*

Kedveltek a workshopok is, amelyek élénk vitákra adnak lehetőséget, csakúgy, mint az elfelejtett filmek vetítése: az első ilyen Gazdag Gyula nyolcvanas években forgatott *Társasutazás* című dokumentumfilmje volt. Rásky Béla, aki korábban számos kiállítás rendezett egyebek között a Bécs Történelmi Múzeumban (Wien Museum), akkori „felfedezése-

it” is hasznosítja. Például a tűzoltóság levéltári anyagában talált jegyzőkönyveket, amelyek a maguk óvatos megfogalmazásában is tanúsítják, hogyan akadályozta a Gestapo a Kristályéjszakán felgyújtott épületek oltását, s milyen lelkiismereti konfliktust okozott ez a tilalom a tűzoltóknak, illetve mindez hogyan jön át a jegyzőkönyvek sorai között. Talán kiállításszervezői múltja teszi, hogy az igazgató úr fontosnak tartja a köztéri prezentációkat. Tavaly május 10-én – a könyvégetésekre emlékezve – a köztudottan antiszemita egykori polgármester nevét viselő Lueger teret választották helyszínül. A Városháza kérésükre két éjszakára lekapcsolta itt a világitást, a közeli kis pincészínházban pedig érintett írók műveiből idéztek.

Ötletből nincs hiány – mondja, s hosszan sorolja, milyen nagyszerű projektekkel pályáznak fiatalok az ösztöndíjakra. Néha egészen meglepőek a témák, a kutatómunka eredményeként született publikációk azonban igazolják jogosultságukat. Külön öröm, hogy milyen kiemelkedően jók a magyarok.

A holokauszt magyar emléknapján, április 16-án, *Csak egy forrás* címmel magyar történészek (magyarul, szinkrontolmácsolással) egy-egy munkát, filmet, történetet, tárgyat mutatnak be a deportálásról. Május végén busztúrát szerveznek azokra a bécsi helyekre, ahol magyar kényszermunkások dolgoztak.

A Wiesenthal Intézet ugyanakkor nem szeretné keresztelni az Ausztriában szerencsére oly ötletes civil kezdeményezéseket – mondja Rásky. Ő maga hisz a civil társadalom aktivitásában, abban, hogy az emberek nem tűrik a rasszizmust, az antiszemitizmust. Legutóbb Bécsben egy szélsőjobboldali egyesület bálja ellen 15 ezren vonultak az utcára. Ehhez nem kell történész, vagy intézet – igaz, Ausztriában is hosszú tanulási, gondolkodási folyamat előzte meg a közzélekedés ilyen változását. Az egész

a Kurt Waldheim köztársasági elnökké választása körüli botrányval kezdődött. A töprengéssel, vajon egy a náciakat kiszolgáló, majd ezt a szerepét elhallgató, sőt tagadó személy milyen szerepet játszhat a közéletben? Ma Ausztriát senki nem állíthatná be a fasizmus áldozatának, sem szóban, sem más formában. Rásky úgy véli, Budapesten vannak a legszebb holokauszt emlékművek, a cipők a Duna-parton, vagy a mártírok emlékműve a Kozma utcai temetőben. Ezeknek kellene jobb megközelíthetőséget biztosítani – teszi hozzá. Sok intézetre nincs szükség, különösen, mert egyik sem biztosítja az európai léptékű magyar történetírást. Azon a környéken, ahol a múlt és a jelen oly sok aspektusa találkozik, egy urbanisztikai pályázatot kellene kiírni multikulturális intézményre – ha ugyan kell egyáltalán valami. *A múltat sokkal izgalmasabban, ötletesebben és közérthetőbben – persze a napi politikától mentesen – lehet megközelíteni. S mindezt azzal a céllal, hogy kialakuljon egy egészséges, sok kezdeményezéssel élő civil társadalom.*

Persze – teszi hozzá – Ausztriában sincs minden rendben. Az osztrák fasizmus például alig kutatható, az elmúlt években szinte semmilyen új feltárást tartalmazó publikáció nem jelent meg. Vagyis tabutémák, kényes kérdések itt is vannak. A tervek szerint például hamarosan köztéri szobor emlékezik majd meg azokról, akik dezertáltak a Wehrmachtból. Óriási vitát váltott ki már eddig is, hogy őket sokan nem hősnek, hanem bajtársaikat cserbenhagyó árulónak tekintik. Az ilyen viták azonban csak hozzájárulnak az ismeretek terjesztéséhez, ami hasznos, hiszen vannak már olyan tények, amelyek tisztázása Ausztriában lezárult. Itt elfogadhatatlan a holokauszt tagadása, vagy kicsinyítése – az ilyesmivel próbálkozó közzereplőnek távoznia kell.

Szászi Júlia

Olvassa a BARÁTSÁG-ot! Fizessen elő most 2014-re!

Éves előfizetési díj: 3000 Ft (1800 Ft + 1200 Ft postaköltség)

A folyóirat előfizethető átutalással:

a Filantróp Társaság Barátság Egyesülete OTP-számlaszámán: 11711034-20813402

e-mail címeink: baratsag@upcmail.hu, eva.mayer@nemzetisegek.hu

honlapunk: <http://nemzetisegek.hu>

Várjuk könyvtárak, iskolák, kisebbségi önkormányzatok, egyesületek, baráti körök jelentkezését!